

MOTIVÁCIÓ FOGALMA ÉS FŐBB ELMÉLETEI

Szennai Dóra

A megfelelő énkép, önismeret és önértékelés alapozhatja meg azt a belső és állandó egyensúlyt, amely alkalmassá tesz a folyamatosan változó külső, környezeti feltételekben való megfeleléséhez. Az oktatásnak erre kellene a fókuszot helyezni.

A motiváció fogalma évezredek óta a kutatások központjában áll, különböző kontextusokban. A pszichológiai kutatások alapjául szolgáló Maslow piramis szerint a motiváció valamilyen szükséglet kielégítését célozza, olyan késztetéseket elindítva, melyek cselekvésre ösztönöznek. A motiváció ezen elmélet szerint és általánosságban, adott szükségletet csillapító viselkedésmechanizmus, melyek különböző tevékenységekben tükröződnek. A piramis alján a domináló (fiziológiai) szükségletek állnak. A piramis tetején pedig a túléléshez „legkevésbé” szükségesek, mint az önbecsülés és az önmegvalósítás. Elmélete szerint az ember elsősorban, mint biológiai lény meghatározott, így szükségletei is a testi szükségletek szerint priorizálódnak, majd fokozatosan térnek át az érzelmi szükségletekre. Elméletét jóval megelőzte az ősi Delphoi jósda falán álló felirat: Gnóthi szeautón (ógörögül: γνῶθι σεαυτόν) — „Ismerd meg önmagadat!”, amely a belső szükségletekre irányítja a figyelmet.

1. sz. ábra: Maslow motivációs piramisa

Az oktatással kapcsolatos vizsgálatoknál is, egyre inkább előtérbe kerül, az érzelmi megközelítés fontossága és szerepe. Számtalan új módszer ezt hivatott elsősorban támogatni, mint pl. a differenciálás, a projektoktatás, az egyéni fejlődési utak támogatása, az inklúzió, az egymás- és az önfogadás, az ítélkezésnélküliség, mely az önbecsülésen keresztül az önmegvalósítás felé vezethet. Kiemelt szerepet kap a mai megváltozott környezetben, a digitális forradalom gyors változásainak követésére a reziliencia és az élethosszig tartó tanulás képességeinek előtérbe helyezésével. Mindezek alapjául pedig a belső és egyéni késztetésből kiinduló önszabályozó tanulás vezethet, amely az iskola falain túl is megvalósulnak és folytatódnak.

A motivációs kutatások a tanulói motivációt, pedagógiai megfontolásból háromféle szinten különböztetik meg: internalizált (beépült), intrinsic (belső) és extrinsic (külső). A beépült motiváció, amikor a tanulás a szülőkkel, tanárokkal és tanuló önmagával szembeni erkölcsi kötelességé válik. A belső motiváció, amely a tanuló meghatározott személyiségjegyei vagy tanulási sajátosságok révén jön létre. A külső motivációt pedig egy külsődleges cél elérése hajtja.

A nézőpontok szerint három fő irányzat határozható meg: a behaviorista, a kognitív és a humanisztikus. A **behaviorista**, *Skinner (1938)*¹, elméletében a motivációban a megerősítés jelentőségét hangsúlyozta, *Bandura (1975)*² a szociális tanuláselméletet, azaz a másik megfigyelésén és utánzásán alapuló értelmezést. A behaviorista elméletek elsősorban a külső motivációkra épülnek, amely átmeneti eszközök adott cél eléréséhez és a cél elérésével könnyen véget érnek.

A **kognitív** megközelítésben a motiváció intrinsic, amely a felfedező attitűd során a tanuló maga jön rá valamire vagy revidálja az elképzeléseit.*(Bruner, 1968)*³.

A **humanisztikus** nézőpontok éppen abból indulnak ki, hogy minden tanuló egyéni, így a szükségletei is sajátosak, melyek egyedi megközelítést igényelnek.

Módszertanaiban különösen hangsúlyosak a jutalmazás és büntetés alapú pszichológiai vizsgálatok.

¹ Burrhus Frederic Skinner (1938): *The Behavior of Organisms: An Experimental Analysis*, ISBN 1-58390-007-1

² Albert Bandura (1975): *A társadalmi modellkövetés a szocializációban* [szerk. Somlai Péter], Marx.-Len. Okt. Főoszt., ISBN 963-7023-25-9, Budapest

³ Jerome Bruner (1968): *Az oktatás folyamata*; ford. Fabricius Ferenc; Tankönyvkiadó, Budapest

A **motivációs komponensekre és a selfre irányuló vizsgálatokat** két fő irányvonal vezeti. Az egyik a tanulási/elsajátítási cél, amely a kompetencia növelésére és a fejlesztésre vonatkoznak. A másik pedig a teljesítmény-cél, amely a teljesítmény elérésére irányul. Ez lehet a negatív értékelés elkerülése vagy a teljesítmény pozitív értékelésének elérése is.

A **metakogníció** (Flavell, 2008)⁴ azokról a tényezőkről vagy változókról való tudás, amely befolyásolja a kognitív folyamatokat. Azaz a feladat és a tanulási stratégia mellett a személy, mint értelmező kerül a fókuszba. Az **önszabályozó tanulás** pszichológiájában jelentős szerepet kap, hiszen az egyénből indul ki (ön-szabályozó).

A növekvő tipizált tanulói létszám is indokolja, az egyéni megközelítés módját. A zavar vagy nehézség mellett a **tehetség** is egy olyan témakör, amely tipizált, mégsem kap megfelelő figyelmet az oktatási gyakorlatban. A legjobb motivációs technikák mégis ezen a területen keresztül vizsgálhatók, melyek látható eredményekké formálódva adnak lehetőséget a másokban rejlő erősségek megismeréséhez, felszínre hozásához és támogatásához, vagyis a piramis csúcsán lévő önmegvalósításhoz. A pedagógus hivatás legfőbb célja, az én értelmezésében ez, amely tehetség potenciálként tekint minden diákra és támogatja a diák önmegvalósításához és teljességéhez vezető utakat.

Az irányzat egyik legjelentősebb képviselője *Csikszentmihályi Mihály*, aki a *Tehetséges gyerekek* ((2010)⁵ című könyve, ennek egyik aspektusát vizsgálja, melyben újszerűen, elsősorban az érzelmek és a motiváció oldaláról közelít a témához és vizsgálja mindezt az iskolai környezetben is. A könyv alapját egy öt éven át tartó longitudinális kutatás képezi, melynek fő kérdése a tehetségek elkallódásának okai. Kiegészíti ezt a 207 szakirodalmi hivatkozás, mely a témával kapcsolatos publikációk széles körét lefedik. A szokatlan mennyiségű szakirodalom áttekintéséhez és feldolgozásához segítség az olvasónak, a fejezetenként is megjelenő hivatkozási lista, valamint a szövegekörnyezetben példaként felhasznált személyek azonnali lábjegyzetes kiegészítése, mely így nem töri meg a történet menetét. Az olvasó mindezek fényében valószínűsíthetően egy újabb kognitív vizsgálat eredményeire gondol, ám éppen ez az egyik szempont, amely elhanyagolásra kerül. Az elhanyagolás indoklása helytálló miszerint ez idáig nagyon kevés elemzés készült a tehetség alakulására ható egyéb tényezőkről, ellenben a kivételes képességű gyerekek értelmi szempontból való megkülönböztetésre. Pedig a kognitív tényezők mellett az érzelmi és

⁴ John Hurley Flavell (2008). "Cognitions about Cognitions: The Theory of Metacognition". Education Resources Information Center. ERIC ED502151

⁵ https://www.libri.hu/konyv/csikszentmihalyi_mihaly.tehetseges-gyerekek.html (letöltés: 2025.05.23.)

motivációs szempontok szerepe, legalább olyan fontos, ha nem fontosabb. A vizsgálatok során részben arra keresi a választ, hogy mi megy végbe a középiskolába került gyerekek fejében – milyen gondolataik, érzéseik vannak – és mindezek hogyan befolyásolják későbbi tehetségfejlesztésüket. A két kulcs fogalom az integráció és a differenciálódás, mint állandó és változó tényező. Újszerű a kutatásban, hogy az állandóság és a változás közötti kapcsolatra próbál rávilágítani, vagyis arra, hogy mi készíten egy integrált rendszert a differenciálódásra, egy differenciált rendszert pedig az integrációra. Mindezt négy rendszerben tanulmányozza: az egyének tulajdonságai, a kultúra területe, a személyes tapasztalatok és a társadalmi rendszerek. A könyvben az integráció és a differenciálódás által működő komplex rendszerek tanulmányozásától eljutunk a tökéletes élmény flow-modelljéhez. (Csíkszentmihályi, 1990a; Rathunde, 1989a, 1989b.) A mű alapfelvetése, hogy ezek a rendszerek kapcsolatban vannak a tökéletes élménnyel, az pedig a tehetségek fejlesztésével. Külön fejezet szól a fejlesztésről, melyben az iskolai tárgyak elvárásai, az ösztönzések és támogatások rendszere, a képességek kiteljesedése és a belső motiváltság eléréséhez vezető rögzös út kerül bemutatásra. Gyakorlati példák mutatnak rá az iskolák vitathatatlan szerepére, vagyis arra, hogy a tehetség kibontakozik-e vagy elkallódik.

A tanuló motivációt ugyanis a tanulói énképen, önértékelésen, önbizalmon kívül még számos egyéb tényező befolyásolja, mint például a tanuló szociális igénye, a felnőtt példaképpel való azonosulás, a tanári helyeslés iránti igény, a felnőttektől való függés igénye, az érvényesülés és elismerés igénye vagy a büntetés elkerülésének igénye. Továbbá a tanulók egyéni érdeklődése, a tanulási feladat természete, az osztálylétkör vagy a pedagógus személyisége és attitűdje.

Az oktatás szerepe így a tanulói motivációban kiemelkedő.

A tanulói motivációként megjelölt elemek, amelyek külső és belső tényezőkből egyaránt fakadnak éppen ugyanúgy jellemzik a pedagógus személyét, akinek motiválási képessége nagymértékben függ saját belső motivációjától. A pedagógusok körében vizsgált itt bemutatott kutatásban⁶ több országban vizsgálták a tanárok pályamotivációit. Magyarországon ebből a gyermekek jövőjének alakítása, a társadalmi hozzájárulás, a gyermekekkel való munka szerepelt legdominánsabban. A kiégés és a pályaelhagyás mégis magas, rekordokat dönt a pedagógushíány, amely az elkötelezettség mellett a társadalmi és anyagi megbecsülés

⁶ PaksiBorbála, SchmidtAndrea, MagiAnna, EisingerAndrea, FelvincziKatalin (2015): Gyakorló pedagógusok pályamotivációi, *Educatio* 2015/1, <https://folyoiratok.oh.gov.hu/educatio/gyakorlo-pedagogusok-palyamotivacioi> (letöltés: 2025. május 23.)

hiányából fakad. Az elmúlt évben meghozott oktatáspolitikai döntések eredményeként, a pedagógusbérek rendezésével remélhetőleg a jövőben ez pozitív változásokat eredményez.

Összességében az iskola, mint a tanulás elsődleges színtere, a pedagógusok és tanulók együttes tanulási és tanítási folyamatainak eredményeként születik a jövő társadalma. A pedagógustársadalom, mi ezt formáljuk. Úgy gondolom, hogy a megfelelő énkép, önismeret és önértékelés alapozhatja meg azt a belső és állandó egyensúlyt, amely alkalmassá teszi a tanulót és pedagógust egyaránt a külső és folyamatosan változó környezeti feltételeknek való megfeleléséhez. A felelősség így nem kisebb, mint a jövő társadalmának formálása, melynek tudatában és mély alázattal lehetséges csak erre a pályára lépni.

Szerző: Szennai Dóra